

Thematische vraag

Waarom en hoe evalueer je een participatief proces?

1.	Definities	2
1.1.	De evaluatie van participatiemechanismen	2
1.2.	Participatieve evaluatie.....	2
2.	Waarom evalueren?	3
3.	Welke aspecten te evalueren?	3
4.	Hoe evalueren?	4
4.1.	Zelfevaluatie, interne en externe evaluatie	4
4.1.1.	Zelfevaluatie.....	4
4.1.2.	Interne evaluatie	4
4.1.3.	Externe evaluatie	4
4.2.	Kwaliteitscriteria.....	5
4.3.	Feedback sessies.....	5
5.	Drie voorbeelden van bestaande evaluatiekaders voor participatie	6
5.1.	De OESO-benchmarks voor de evaluatie van processen van deliberatieve democratie.....	6
5.2.	Voorbeelden van aangepaste vragenlijsten: voor/na, intern/extern, door de Dienst Participatie van de Stad Brussel.....	7
5.3.	Voorbeelden van gedetailleerde vragenlijsten voor een evaluatie a posteriori van burgervergaderingen	8

1. Definities

1.1. De evaluatie van participatiemechanismen

De evaluatie van participatiemechanismen is een belangrijk element voor hun **legitimiteit**. De evaluatie kan daarom gericht zijn op een bepaald of op het volledige participatiebeleid dat in een bepaald gebied of door een organisatie wordt uitgevoerd.

Het is mogelijk om een participatief mechanisme vanuit drie met elkaar verweven perspectieven te evalueren:

- **Als ervaring:** voelden de deelnemers zich gerespecteerd, gehoord en nuttig?
- **Als procedure:** waren de voorwaarden voor deelname en beraadslaging duidelijk en bevredigend volgens vooraf vastgestelde criteria?
- **Als beleid:** is de implementatie, integratie en het voorzien van het proces van publieke actie relevant en effectief? Beantwoordt het participatiebeleid aan zijn doelstellingen met gepaste middelen?

Naast het definiëren van 'hoe' geëvalueerd kan worden, zijn er nog drie andere belangrijke vragen: Wat? Wie? Wanneer?

- **Wat?** Wat wordt geëvalueerd: het proces of de resultaten? Door te focussen op de kwaliteit van de participatieprocedure of de impact ervan op de projecten?
- **Wie?** Worden deelnemers, organisatoren, begunstigden of andere partners geïnterviewd?
- **Wanneer?** Evalueer je tijdens het proces of op langere termijn?

1.2. Participatieve evaluatie

De evaluatie van participatie is niet hetzelfde als **participatieve evaluatie**: een praktijk waarbij burgers, zoals bewoners en gebruikers, betrokken worden bij de evaluatie van overheidsbeleid (burgerjury's, burgeraudits, enzovoort).

Het specifieke doel van deze initiatieven is **om overheidsbeleid te evalueren door burgers, begunstigden of gebruikers erbij te betrekken**.

Het is natuurlijk mogelijk om een participatieve evaluatie van het beleid voor publieksparticipatie uit te voeren. Op deze manier kunnen gewone burgers, vooral degenen die hebben kunnen deelnemen aan een proces van participatieve en deliberatieve democratie, bijdragen aan de evaluatie ervan.

Maar praten over het evalueren van participatie betekent niet dat de evaluatie zelf participatief is; het kan gestuurd worden door de projectdragers of door specialisten die hiertoe de opdracht hebben gekregen.

2. Waarom evalueren?

Het doel van evaluatie is de **voortdurende verbetering** van participatieve benaderingen en, meer in het algemeen, van beleid voor overheidsparticipatie.

Regelmatige evaluaties kunnen, wat overheidsparticipatie betreft, ervoor zorgen dat politieke besluitvormers, het publiek en belanghebbenden **meer vertrouwen krijgen in de resultaten** van het participatieve proces. Dat kan door bewijs te leveren van de kwaliteit van de ontwikkeling ervan, maar ook door te laten zien hoe het participatiemechanisme een meerwaarde is, bijvoorbeeld wat betreft nieuwe ideeën of prioriteiten.

Breder gezien kan een evaluatie ook gebruikt worden om **kennis- en leeruitdagingen** zonder normatief referentiekader aan te pakken. Dat valt dan te vergelijken met een onderzoeksaanpak die is ontworpen om de actie te ondersteunen.

3. Welke aspecten te evalueren?

De evaluatie van het participatiebeleid kan verschillende aspecten omvatten:

- de **tevredenheid** van de participanten;
- de **kwaliteit** van het participatie- of deliberatiemechanisme;
- de **effectiviteit/efficiëntie** van het participatiebeleid;
- **invloed** op het politieke systeem (nieuwe ideeën of vernieuwing van praktijken).

Over het algemeen is het doel van evaluatie het meten van de **effectiviteit** (de relatie tussen doelstellingen en resultaten) of de **efficiëntie** (tussen middelen en resultaten) van overheidsbeleid.

Naast effectiviteit en efficiëntie zijn er ook zaken als **coherentie** (tussen doelstellingen en middelen), **relevantie** (tussen doelstellingen en behoeften) en **bruikbaarheid** (tussen resultaten en behoeften).

Deze elementen zijn niet onafhankelijk van elkaar. Relevantie en bruikbaarheid zijn nauw verwant, maar kunnen van elkaar worden onderscheiden doordat relevantie zich richt op de doelstellingen, die duidelijk moeten worden geïdentificeerd. Bruikbaarheid richt zich eerder op de verkregen resultaten, die idealiter zouden overeenkomen met de doelstellingen, maar waarvan de discrepantie moet worden gemeten.

Praktische info

De [gids voor het evalueren van participatie](#) (FR), gepubliceerd door het ICPC (het Instituut voor overleg en burgerparticipatie uit Frankrijk), bevat een samenvattend schema en voorbeelden van deze verdeling tussen behoeften, doelstellingen, middelen en resultaten (ICPC, 2022, p.13-15).

4. Hoe evalueren?

Evalueren kan als **directe of indirecte bevraging**, met vragenlijsten, interviews of analyse van gegevens of indicatoren.

Evalueren mag echter niet beperkt blijven tot gesloten **kwantitatieve** vraagstelling, maar moet ook **kwalitatieve** input bevatten die het mogelijk maakt om de evolutie van een proces te volgen (in het bijzonder: inhoud van discussies, houding en gevoel van actoren), die ook een belangrijke bijdrage kan leveren aan de evaluatie.

Het is dus belangrijk om in gedachten te houden welk aspect je vooral wilt beoordelen en op welk moment. Het is bijvoorbeeld van vitaal belang om de tevredenheid te beoordelen en het gevoel van de deelnemers na de eerste bijeenkomst te peilen om de facilitatie eventueel te kunnen aanpassen. Aan de andere kant is het evalueren van de resultaten en er rekening mee houden zinvoller op een bepaalde afstand van het proces.

4.1. Zelfevaluatie, interne en externe evaluatie

De evaluatie van een participatiemechanisme kan drie vormen aannemen:

4.1.1. Zelfevaluatie

- Het gaat om de mensen die direct betrokken zijn bij het project.
- Het is vooral nuttig om een lopend project te verbeteren en deelnemers te helpen hun plaats erin te vinden.

4.1.2. Interne evaluatie

- Het gaat verder dan alleen de mensen die bij het project betrokken zijn.
- Het stelt organisatoren in staat om de balans op te maken, zonder zich noodzakelijkerwijs te richten op dit ene traject, maar eerder om ervoor te zorgen dat ze hun toekomstige acties en andere projecten verbeteren.
- Het omvat ook een enquête onder de deelnemers, die anoniem en vrijwillig moet zijn.

4.1.3. Externe evaluatie

- Een beroep wordt gedaan op een externe instantie, meestal een dienstverlener die gespecialiseerd is op het gebied van participatie en/of de evaluatie van overheidsbeleid. Externe evaluatie heeft een vergelijkbare functie, maar maakt gebruik van de ervaring en neutraliteit van een externe partij.
- Ambtenaren kunnen ook hun werk binnen het proces zelf evalueren om na te denken over wat goed heeft gewerkt en wat anders kan voor toekomstige procedures.
- De evaluatie van een regeling door gecertificeerde en ervaren beoordelaars biedt een extern perspectief en kan de neutraliteit van de aanpak garanderen. Vaak heeft de roep om een evaluatie zowel betrekking op de kwaliteitscriteria van het participatiemechanisme als op de relevantie van het participatiebeleid als geheel. Voor kleinere procedures zijn externe evaluaties zeldzaam; ze worden vooral gebruikt om het participatieaanbod als geheel te verbeteren of om specifieke knelpunten weg te nemen.

4.2. Kwaliteitscriteria

De evaluatie van participatieve en deliberatieve procedures als zodanig vereist een **normatief referentiekader**. Met andere woorden, **criteria** voor 'goede' participatie, als leidraad voor de evaluatie. Om de beoordeling te vergemakkelijken, is het raadzaam om vooraf een referentiekader op te stellen: bijvoorbeeld succescriteria en doelstellingen, waarbij de reeds geïdentificeerde beperkingen en limieten worden toegelicht.

Voor een dergelijke oefening is het nuttig om vooraf een kader te hebben dat als leidraad kan dienen voor de beoordeling (zie 5.2: Voorbeeld van een voorafgaand kaderformulier voor projectdragers, Stad Brussel).

Deze criteria gaan verder dan de benadering via de 'participatieniveaus' (informatie, raadpleging, medebeslissing, ...), die vooral gericht is op de link met politieke besluitvorming.

Criteria of principes kunnen worden bepaald met verwijzing naar de literatuur, waarbij ze worden aangepast aan de context van het project. Tal van online artikelen stellen dergelijke criteria voor of vertalen ze zelfs rechtstreeks in gidsen en vragenlijsten.

Praktische info

De OESO gebruikt bijvoorbeeld deze principes als indicatoren voor een goede burgervergadering: *purpose, accountability, transparency, inclusiveness and accessibility, integrity, privacy, information, resources, and evaluation*. (Zie ook [DemNext, Assembling an Assembly Guide, "conditions for success"](#))

Twee vermeldingen in het online participatiwoordenboek 'Dictionnaire de la Participation' (FR) vatten deze kwaliteitskwesities samen en analyseren ze:

- [Vergne, Antoine. 2013. « Qualité de la participation », DicoPart](#)
- [Talpin, Julien. 2013. « Qualité de la délibération », DicoPart](#)

4.3. Feedback sessies

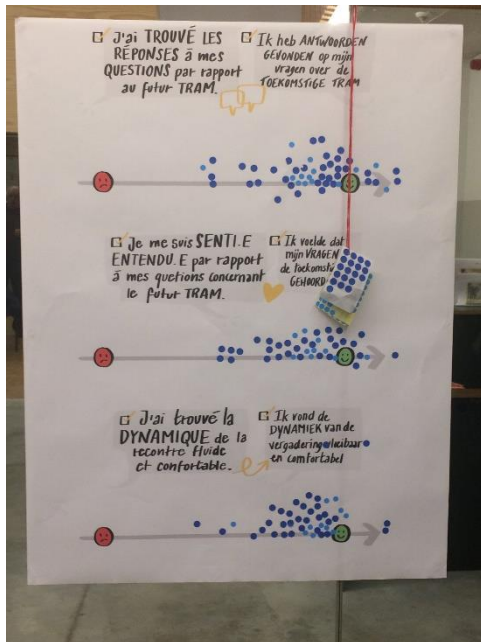
Evaluaties bij deelnemers tijdens het proces kunnen eenvoudig en goedkoop worden uitgevoerd. De evaluatie vindt plaats tijdens of aan het einde van de sessie, en kan individueel of collectief zijn, anoniem of open.

De term 'evaluatie' wordt gedeeltelijk verkeerd gebruikt, omdat het te breed is voor deze praktijk die eerder bestaat uit het peilen van de situatie om *feedback* van een groep te krijgen. Het maakt het ook mogelijk om eventuele problemen te identificeren en te bespreken, zodat er wijzigingen kunnen worden aangebracht in deze of de volgende aanpak.

Hiertoe wordt vaak **een vragenlijst opgesteld**. Deze vorm kan echter te beperkend zijn om snel het gevoel te peilen van een groep die bezig is met collectieve beraadslaging. Het is ook mogelijk om deelnemers **rechtstreeks naar hun gevoel te vragen** door hen te vragen zichzelf te positioneren ten opzichte van eenvoudige stellingen. Dit kan dienen om de sfeer binnen een groep te peilen en de betrokkenheid te behouden.

Het gaat dus niet om een formele evaluatie, maar eerder om een **algemeen principe van aandacht voor de groep** en de plaats die elke persoon daarin heeft. Om dit te bereiken is het nuttig om **regelmatig** de groep te bevragen en daarnaast meer formele **debriefingsessies te houden aan het einde van het proces**. Een evaluatie aan het einde van een participatief proces is meestal algemener en dient om deelnemers te bevragen over alle aspecten van hun ervaring, bijvoorbeeld: het delen van meningen, inclusiviteit, facilitatie en begeleiding, het gevoel dat er rekening met hen werd gehouden, enzovoort.

Illustratie: op de foto positioneren deelnemers zich langs een as van ontevredenheid/tevredenheid in antwoord op vragen over een participatief proces voor een tramproject (Never-Over-Heembeek, STIB en 21 Solutions, 2022)

5. Drie voorbeelden van bestaande evaluatiekaders voor participatie

5.1. De OESO-benchmarks voor de evaluatie van processen van deliberatieve democratie

Als het gaat over de 'deliberatieve golf', heeft de OESO richtlijnen geïntroduceerd voor het evalueren van deliberatieve democratische processen.

De internationale organisatie bespreekt een aantal [belangrijke principes voor de kwaliteit en integriteit van de evaluatie](#). De evaluatie moet bijvoorbeeld gebaseerd zijn op betrouwbare (*evidence based*) gegevens en op een transparante en onafhankelijke manier worden uitgevoerd. Ze moet ook constructief zijn, met als doel de kwaliteit en het gewicht van het participatieproces te verbeteren.

Voor kleinere en kortere deliberatieve processen raadt de OESO leden en organisatoren aan om **zelfevaluaties** uit te voeren, die ook kunnen helpen om het proces en de leerervaring te verbeteren door middel van evaluatie.

De OESO beveelt ook aan om zo veel mogelijk **onafhankelijkheid voor de evaluatie** te bieden, in verhouding tot de omvang en de duur van de deliberatieprocessen. Het

evaluatieverslag van de vergadering moet openbaar gemaakt en gecommuniceerd worden.

De OESO formaliseert **een evaluatiecyclus in drie fasen**:

- de integriteit van het ontwerp van het proces;
- de deliberatieve en participatieve ervaring;
- effecten en invloed daarbuiten.

Voor elk van deze fasen stelt de organisatie een lijst van criteria voor die als leidraad kunnen dienen voor observaties of als inspiratie voor de vragenlijsten. Om de integriteit van het procesontwerp te controleren, zouden bijvoorbeeld gevraagd kunnen worden:

- "Was het duidelijk wat de opdracht was en hoe de aanbevelingen zouden worden gebruikt?"
- "Heeft iedereen gelijke kansen gekregen om te worden uitgenodigd voor deelname?"

Voor de deliberatieve ervaring zullen vragen gesteld worden over de neutraliteit van de begeleiding of over het gevoel zich in alle vertrouwen te hebben kunnen uitdrukken. Voor het opvolgen van de effecten, worden het rapport en de feedback openbaar gemaakt en kunnen besluiten die worden genomen naar aanleiding van aanbevelingen worden opgevolgd.

Praktische info

Een [gedetailleerde lijst met criteria](#) is beschikbaar op de website van de OESO (in het Engels)

5.2. Voorbeelden van aangepaste vragenlijsten: voor/na, intern/extern, door de Dienst Participatie van de Stad Brussel

De Dienst Participatie van Brussel biedt **een reeks vragenlijsten** aan die gebruikt kunnen worden als inspiratie voor een evaluatiekader. Het voordeel van deze lijsten met vragen is dat ze het mogelijk maken om de evaluatie van participatie **vanuit verschillende perspectieven, op verschillende momenten en met verschillende spelers** te benaderen.

Le Service Participation de la Ville de Bruxelles propose **différents questionnaires**, qui peuvent inspirer un cadre d'évaluation. L'intérêt de ces listes de questions est d'aborder l'évaluation de la participation **selon différentes perspectives, moments et acteurs**.

Hieronder staan voorbeelden van deze vragenlijsten:

- [Evaluatieformulier deelnemers - einde participatieproces](#)
- [Evaluatieformulier deelnemers - einde vergadering](#)
- [Evaluatieformulier organisatoren/initiatiefnemers](#)
- [Evaluatieformulier facilitator](#)

5.3. Voorbeelden van gedetailleerde vragenlijsten voor een evaluatie a posteriori van burgervergaderingen

Deze vragenlijsten worden vooral gebruikt in het kader van **de overlegcommissies van het Brussels Parlement**.

Ze nemen een idee over dat veel voorkomt in 'deliberatieve polls', waarbij standpunten voor en na deelname aan gesprekken worden vergeleken om het proces van **het vormen van een geïnformeerde mening** te bestuderen.

Voorbeelden van deze gedetailleerde vragenlijsten staan hieronder:

- [Aan het begin van de overlegcommissie in te vullen vragenlijst](#)
- [Aan het einde van de overlegcommissie in te vullen vragenlijst](#)

Deze zorgvuldige vragenlijsten voldoen aan de behoeften van **wetenschappelijk onderzoek**. Ze bevatten echter wel een aantal nuttige items en vragen. Ze stellen niet alleen vragen over de deelnemers (hun profiel en standpunten), maar proberen ook het proces en de resultaten afzonderlijk te beoordelen.

Ze suggereren een onderverdeling tussen **input / throughput / output** (voor / tijdens / na), met verschillende belangrijke thema's die voor elke dimensie moeten worden onderzocht.

Voor :	Tijdens :	Na :
Representativiteit	Participatie en deliberatie	Publieke steun
Opening van de agenda	Beslissingen nemen	Politieke goedkeuring
Kwaliteit van de informatie	Autonomie	Implementatie van het beleid

Deze elementen worden in detail besproken in volgend artikel (EN): [Min Reuchamps et Didier Caluwaerts, « Evaluating citizens' assemblies: Criteria, methods and tools », chapitre 18, *De Gruyter Handbook of Citizen'Assemblies*.](#)

